

הגיליון השמיני של "מעבר לרשת" עוסק בהרחבה בפרשה שמסעירה את העולם הערבי ואת הזירה הבינלאומית כולה מאז אוקטובר 2018: רצח והיעלמות העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג'. דמותו של האיש, הסיבות לרצח והדרך בה בוצע השתלבו לכדי יצירת סיפור מעניין שעורר שיח יצרי, בראש ובראשונה על ערב הסעודית והעומד בראשה (בפועל), יורש העצר מוחמד בן סלמאן, וגם על טורקיה, ארצות הברית ועל סוגיות של חופש עיתונות וחופש הביטוי עבור מי בעולם הערבי שאינם רואים עין בעין עם שליטיהם ומותחים עליהם ביקורת בפומבי. בנוסף, מנותח השיח סביב אירועי נובמבר ברצועת עזה – העברת הכסף הקטארי לחמאס, המבצע שנחשף וההסלמה בעקבותיו, והתפטרות שר הביטחון ליברמן.

רצח העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג': ג'ון לה קארה במזרח התיכון

ב-3 באוקטובר 2018 הגיע העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג', מאנשי התקשורת הבכירים בממלכה, מלווה בארוסתו הטורקיה חדיג'ה ג'נג'יז לקונסוליה הסעודית באיסטנבול על מנת לקבל ניירת אשר תאפשר להם להינשא. חשוקג' השאיר את ארוסתו מחוץ לקונסוליה עם המכשיר הנייד שלו ונכנס לבדו. אחרי 24 שעות צייצה ג'נג'יז כי ארוסה נכנס לקונסוליה ולא יצא ממנה, וכי היא חוששת לחייו. מנקודה זו החל מחול שדים שטרם הסתיים בעת כתיבת שורות אלו. אט אט מתבררים עוד פרטים, אך עדיין אין (נכון לראשית דצמבר 2018) עובדות קשיחות על מה עלה בגורלו של ג'מאל חשוקג' - מלבד הידיעה שנרצח בתוך הקונסוליה על ידי [חוליית חיסול](#) שנשלחה מערב הסעודית ומנתה 18 אנשים.

שאר הידיעות שהופצו ברשתות החברתיות ובאמצעי התקשורת ניזונו ברובן ממסרים שהופצו על ידי אמצעי התקשורת הטורקיים והקטאריים, שטענותיהם מתבססות על הקלטות (שתועדו בצורה לא חוקית, כלומר ריגול טורקי בתוך השגרירות הסעודית) שלא פורסמו. עיקרם פרטים טכניים שקשורים לרצח: מסור שנמצא בזירה, תיאורים גרפיים על ביתור הגופה ואף פרטים על מקום קבורתה. בשל ריבוי סילופים, כזבים, הטיה ודיסאינפורמציה מצד כל המעורבים, לא ניתן לדעת מה מהפרטים שפורסמו קשור למציאות, ולכן אין ביכולתנו לדעת – בנקודת הזמן הנוכחית ואולי לעולם לא - מה עלה באמת [בגורלו](#) של העיתונאי הסעודי ג'מאל חשוקג'.

הסערה ברשת שלא שוככת

לא המשברים התמתמשכים בסוריה, תימן, לוב ועיראק; לא המתוחות בעזה; לא ההפגנות ההמוניות בירדן נגד העלאת המיסים; לא המחאות בעיראק נגד השחיתות; וגם לא הבחירות בתוניסיה, לבנון או עיראק; אף לא אחד מהם הצליח "להדיח מראש טבלת המצעדים" של מוקדי העניין ברשת בעולם הערבי את פרשת חשוקג'י, שכבר יותר מחודשיים נמצאת שם. השאלה המתבקשת היא, מדוע? מה היה ברצח הזה שהצליח לאחד מעצבי דעת קהל, אקטיביסטים, עיתונאים ופעילי זכויות אדם ברשת במרדף אחר "האמת"?

התשובה לכך פשוטה: הפחד האינדיבידואלי להיות הבא בתור. לתחושת רבים ברשתות, אם הם לא יחשפו את האמת, ידרשו דין וחשבון וייצרו הרתעה אמיתית, הם בסכנה מיידית. נושאים גיאופוליטיים, כלכליים וחברתיים, חשובים ככל שיהיו, נותרים ברמה המקצועית, הרעיונית והאינטלקטואלית - אך המקרה של חשוקג'י חדר למרחב האישי. ומרגע שקיימת הבנה שאף אחד לא יעשה זאת עבורם - העולם ימשיך לשתוק לנוכח הרודנים שימשיכו לרצוח מבלי שאף אחד ידרוש מהם דין וחשבון או יעמידם לדין - כל שנותר להם הוא לקחת אחריות על גורלם ולנסות [לעצב](#) את השיח הציבורי. במקרה הזה המטרה היא להשחיר באופן רציף ומתמשך את תדמיתו של יורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן, בתקווה להשאיר את הנושא על סדר היום ושבסוף מנהיגי העולם המערבי ישוכנעו לראות בו נטל ולהחרימו. יש שיאמרו שהתקווה נאיבית וסיכויי ההצלחה אפסיים, אך בינתיים גורמים מקרב האקטיביסטים ואנשי האופוזיציה הסעודים החיים בגלות לא אמרו נואש.

מי היה ג'מאל חשוקג'י ומדוע נרצח?

חשוקג'י היה במשך שנים העיתונאי הבכיר ביותר בממלכה (כונה לא פעם "תומס פרידמן הסעודי"). הוא כתב תקופה ארוכה בעיתון אל-חיאית, מאמריו פורסמו וצוטטו לסירוגין בעיתונים הערביים הנפוצים ביותר, והוא אף נהג להתראיין באופן קבוע במגוון ערוצי החדשות בעולם הערבי, כולל הרשתות אל-ג'זירה ואל-ערביה. בנוסף הוא היה יועץ קרוב של רבים מבני המלוכה בארצו, ומקורב במיוחד למלך עבדאללה בן עבד אל-עזיז (עד מותו ב-2015), לנסיך ח'אלד בן סולטן בן עבד אל-עזיז (שר הביטחון לשעבר של ערב הסעודית) ואף לשר החוץ הנוכחי, עאדל אל ג'ובייר. בראשית שנת 2000 נסע לטורה בורה באפגניסטאן, והיה העתונאי היחידי שזכה לראיין את בן לאדן ממקום מחבואו. חשוקג'י אהב את ערב הסעודית, ראה את עצמו כחלק ממנה ולעיתים אף כדובר שלה. היו לו קשרים עם מספר ישראלים, דרכם הצטייר כבעל ראייה פרגמטית בנוגע לצורך בשיתופי פעולה ביטחוניים ומדיניים עם ישראל כלפי איומים אסטרטגיים על הממלכה, לצד תמיכתו האדוקה בפלסטינים והתנגדותו המוחלטת לנרמול היחסים עם ישראל ללא התקדמות בסוגיה הפלסטינית.

הוא מעולם לא היה "מהפכן" או "אופזיציונר", אלא עיתונאי שמרן. לאביב הערבי, לשם דוגמא, התנגד. זאת מכיוון שהאמין שאמנם יש צורך בשינוי ורפורמות פוליטיות וחברתיות

בעולם הערבי, אך שאלה תתבצענה על ידי השלטון, מלמעלה למטה ובאופן הדרגתי, ולא מלמטה למעלה בדרך האלימות. בנוסף, תמך בדמוקרטיזציה אך רצה לראות בסוף התהליך את האסלאם הפוליטי שולט במזרח התיכון, כשערב הסעודית מובילה את האזור. לפיכך מובן מדוע תמך מאוד במודל הטורקי של ארדואן, וכתב מאמרים רבים בהם דחף לכך שערב הסעודית תאמץ מודל זהה.

הצרות שלו החלו עם "ההפיכה השקטה" שהתרחשה ב-2015, שבסופה מונה למלך סלמאן בן עבד אל-עזיז ובנו מוחמד בן סלמאן הפך ליורש העצר ולשליט דה פקטו של הממלכה. תחילה הביע חשוקג'י תמיכה מוחלטת ביורש העצר הצעיר, ואף קיבל את מדיניותו נגד איראן ואת חזון 2030 שקבע לממלכה. כמו כן, הביע אמון מלא בכוונתו לערוך רפורמות חברתיות ובירך את יוזמתו להעניק לנשים את הזכות לנהוג ולהשתתף בחיים הפוליטיים ובאירועי ספורט ובידור בממלכה.

לצד זאת, החל חשוקג'י לכתוב מאמרי דעה ביקורתיים על מדיניות החוץ של יורש העצר: המשך המלחמה בתימן, המצור וניתוק היחסים עם קטאר; ומדיניותו נגד האסלאם הפוליטי והאחים המוסלמים. עם היוודע דבר מעצרו ב-2017 של נסיכים, עיתונאים, אנשי זכויות אדם, אקטיביסטים ומטיפים דתיים, החרף חשוקג'י את הטון הביקורתי כלפי מדיניותו של בן סלמאן והפך את ההתקפה לאישית. "חטיפתו" של ראש ממשלת לבנון סעד אל-ח'רירי היה למעשה הקש ששבר את גב הגמל, כשאחריו צייץ בטוויטר: "מי הבא בתור? ואיזה מחיר אנחנו (עיתונאים) נצטרך לשלם אם נסיך (הכוונה לווליד בן טלאל) שילם מליארד דולר כופר לשחרורו?".

אחרי שקיבל מספר איומים מצד המשטר, הוא בחר להמשיך. בשלב זה הוצא נגדו איסור מעוגן בחוק להיות עיתונאי בממלכה, והוא סיים באופן רשמי את עבודתו העיתונאית. הוא המשיך להתראיין לערוצים מחוץ לממלכה ואף כתב בעיתונות הזרה. האיומים על חייו הוחרפו ובאוקטובר 2017 הוא עזב במפתיע את ערב הסעודית, בה חי כל ימיו, ועבר לחיות בארצות הברית. הוא החל לכתוב טור קבוע בעיתון וושינגטון פוסט, ובמשך כשנה המשיך את כתיבתו הביקורתית כלפי יורש העצר. בראייתו את עצמו היה פטריוט סעודי, שהאמין שהמסלול אותו בחר בן סלמאן לא רק שאינו נכון, אלא אף מסוכן לממלכה ויציבותה.

לפי חלק מההערכות בשיח ברשתות החברתיות, חשוקג'י לא חוסל בשל הביקורת שהשמיע כלפי מדיניותו של יורש העצר, וגם לא על תמיכתו הפומבית באסלאם הפוליטי ובאחים המוסלמים. הסיבה נעוצה במתקפה האישית שפתח נגד בן סלמאן, תוך שהוא מכפיש את שמו בווישינגטון. כך, בן סלמאן הוציא לפועל חיסול חשבונות אישי, אגב נקיטת צעד "למען יראו וייראו".

השינוי בתדמית של מוחמד בן סלמאן ברשת - מרפורמיסט לרוצח סדרתי

אחד הדברים שמאוד בולטים בשיח הערבי ברשתות החברתיות הוא השמחה מניפוץ תדמיתו החיובית של יורש העצר הסעודי. במשך שלוש שנים, מרגע מינויו ליורש עצר ועד פרשת חשוקג'י, הייתה תקווה מאוד גדולה סביבו, שהשתקפה דרך פרשנים, עיתונאים ומומחים מערביים שהוקסמו מפועלו ומדיניותו, וראו בו הבטחה גדולה. מלחמתו באסלאם הפוליטי ואיראן בזירה האזורית, לצד מתן זכויות נהיגה לנשים ושילובן בפוליטיקה ובאירועי ספורט ותרבות, הפיחו אופטימיות ותחושת שינוי. גילו הצעיר וחיבורו לטרנדים טכנולוגיים ועסקיים רק תרמו לתחושה זו.

בעולם הערבי, מנגד, מההתחלה היו חשדנים מאוד כלפי יורש העצר ולא "קנו" את הסחורה. לאחר מהלכיו השנויים במחלוקת מבית ומחוץ ב-2017 כבר נאמר בקול: לא מדובר במנהיג צעיר רפורמיסט, אלא בגרסה מעודכנת של הרודנים המוכרים. מאותה נקודה הובלטו ביתר שאת האופי האמפולסיבי והאכזרי שלו. על רקע זה מובן מדוע אקטיביסטים ערבים זעמו על המילים החמות וחיבוק הדוב לו זכה הנסיך באירופה ובארצות הברית: "אם לא היו השלכות למדיניותו אחרי המלחמה בתימן, המצור על קטאר, מאסר הנסיכים, האקטיביסטיות וחטיפת ראש ממשלת לבנון, מדוע אתם חושבים שהוא יעצור?" בהקשר זה, רצח חשוקג'י עורר שמחה לאיד כלפי המערב, בנימה של "אמרנו לכם". סוף סוף פרצופו האמיתי נגלה גם לעיניים מערביות.

השיח בערב הסעודית: הדחקה, כעס ומגננה

ערב הסעודית היא המדינה הערבית עם אחוז השימוש הגבוה ביותר ברשתות חברתיות במזרח התיכון. אך אם עד רצח חשוקג'י ניתן בנקל היה להבחין בפולמוס ציבורי בסוגיות פנים וחוץ בתוך הממלכה, אחריו השתררה דממה - בין אם כתוצאה מתדהמה או מפחד (או שניהם). גם חודשיים לאחר האירוע קשה לאתר בדל ביקורת או התנגדות למה שקרה בקונסוליה באיסטנבול, קל וחומר ביקורת אישית כלפי יורש העצר או הארמון. "בכדור אחד הצליח יורש העצר להשתיק עשרים מיליון סעודים", ציץ אחד האקטיביסטים במצרים. גם הקולות של אפוזיציונרים ועיתונאים סעודים החיים בגולה כמעט ולא נשמעו. הפחד להיות הבאים בתור שיתק אותם.

מעט השיח שכן נשמע ברשת התפתח בהדרגה. תחילה התאפיין בהדחקה מוחלטת וקושי להאמין שאכן ג'מאל חשוקג'י נרצח. הסעודים היו בטוחים במליון אחוזים שזו קונספירציה טורקית, ושעוד יום-יומיים יופיע בטלוויזיה (כפי שקרה עם ח'רירי) והכל יחזור לשגרה. ככל שחלף הזמן התבררה התמונה, ואלה שציצו דאגו להרחיק את האירוע המזעזע מהארמון. אחת הדרכים הייתה להאשים את טורקיה ואת קטאר בניסיון להשחיר את פניה של ערב

הסעודית, ולקרוא לנקמה וחרם בתגובה לסחטנות. במקביל הוקמו בממלכה "חמ"לים" של טרולים ובוטים שכל תפקידם היה לשבח את יורש העצר ולשדר עסקים כרגיל. בשלב הבא, השיח הפנים-סעודי שם דגש על כך שבממלכה חיים כעשרים מיליון אזרחים שמבקשים שלא תהיה ענישה קולקטיבית כלפיהם. החשש מסנקציות ופעולות חרם בשדות האקדמי והתיירותי מרתיע את הסעודים ברשת, שדנים על כך באופן פומבי.

הזווית הטורקית

טורקיה, שבשטחה אירע הרצח, משחקת תפקיד חשוב ומרכזי מאמץ למען השגת שלוש מטרות, כפי שעולה מהשיח. המאמץ הראשון מתבטא בדה-לגיטימציה נרחבת נגד ערב הסעודית ובפרט נגד בן סלמאן. באנקרה מפרשים את הרצח כפגיעה כפולה: פעם אחת עצם הרצח של עיתונאי על ידי הממלכה, שנמצאת ביחסים מתוחים עם טורקיה; ופעם שנייה הבחירה לפעול על אדמת טורקיה והפיכתה ליעד לגיטימי לסגירת חשבונות וחיסולים פוליטיים, שתפגע בתדמית של המדינה ועלולה לפגוע בתיירות ובביטחון של עיתונאים, דיפלומטים ואנשי עסקים שירצו לשהות שם.

המאמץ השני הוא בקרב על דעת הקהל בעולם הערבי למען שיפור תדמיתה של טורקיה. העובדה שטורקיה אחת משתי מדינות (עם קטאר) במזרח התיכון שמתייצבות באופן פומבי נגד ערב הסעודית ובעד חשוקג'י, הובילה לאהדה רבה בדעת הקהל הערבית. ההדלפות הבלתי-פוסקות מזירת הרצח והמסע ל"חשיפת האמת" נתפסו כצעד אמיץ ומתריס נגד כל אותן מדינות ואנשים אשר מעוניינים לטייח. באותה נשימה, יש שדאגו לציין - בטורקיה וגם מחוצה לה - שעלינו לזכור שטורקיה היא מדינה שכלאה [180 עיתונאים](#) בעולם בשנה האחרונה ומתאפיינת בחוסר האמינות העיתונאית והתקשורתית בה. בתמונה הגדולה הרוב המוחלט בחר להאמין לנרטיב הטורקי על פני הסעודי. הדבר ראוי לציין, שכן בשנים האחרונות טורקיה הייתה יעד לכעס ושנאה בעולם הערבי, שהופנו כלפי ארדואן ואף היו גדולים לא פעם עזים יותר מהשנאה שהופנתה כלפי איראן או ישראל.

המאמץ השלישי קשור בסחטנות ורווחים פוליטיים. ככל שחלף הזמן וטורקיה המשיכה להדליף חומרים מתוך הקונסוליה באופן הדרגתי, אך בחרה שלא לפרסם את הקלטות שלטענתה נמצאות ברשותה, החלו להישמע קולות שלמעשה מדובר בקלף מיקוח שנועד לגרוף רווחים ופיצויים מערב הסעודית, או לחילופין ארצות הברית שתחפה עליה. סוגיה זו תופסת מקום מרכזי ככל שחולף הזמן, והשיח מצביע על כך שמתקרבת נקודת ההיפוך, אחריה הלך הרוח יצביע גם על טורקיה כמי ש"מכרה" את חשוקג'י עבור האינטרסים שלה.

האכזבה מארצות הברית ועתיד שלטונו של בן סלמאן

אכזבה גדולה ביותר הובעה ברשת כלפי ארצות הברית ונשיאה דונלד טראמפ. הציבור הערבי איבד כבר מזמן תקווה במנהיגיו, וחלקים לא מבוטלים בו נושאים עדיין עיניהם כלפי המערב, ובראשו ארצות הברית, שנושא על דגלו את ערכי החירות, שמירה על החוק וזכויות אדם. מכיוון שכך, מצטבר תסכול הולך וגובר, [וכעס עצום](#) כלפי אלה שיש להם את היכולת להגיב ולשנות, אך בוחרים לעצום עיניים ולהמשיך ולתמוך באותם מנהיגים שמשתיקים, כולאים, מאיימים ואף רוצחים אותם – וכל זה "[בעבור חופן דולרים](#)".

השיח ברשת שיקף את תחושת המיאוס מכך שלארצות הברית (כפי שהעיד הנשיא טראמפ בנאומו בנושא) חשוב יותר [מחיר חבית נפט](#) מאשר רצח ברוטלי של עיתונאי סעודי שכתב עבור הווישינגטון פוסט. לשיטה זו, כפי שלא היו השלכות אמיתיות לרצח אנשי אופוזיציה רוסיים בלונדון, לא תהיינה השלכות אמיתיות לרצח עיתונאי סעודי באסטנבול. [ידיו המגואלות](#) [בדם](#) של יורש העצר הסעודי תנוקנה על ידי האמריקאים, ש"סיגרו דילים" מול טורקיה ומול ערב הסעודית. זהו עוד תמריץ עבור צעירים אקטיביסטים במזרח התיכון לעזוב, לפני שיהיו הבאים בתור ולאף אחד לא יהיה אכפת.

לצד ההתעסקת העיקרית ואף האובססיבית של רבים ברשת בחשיפת האמת מאחרי רצח חשוקג' ומציאת האשמים והעמדתם לדין, התנהל שיח ער סביב סיכויי שרידותו של יורש העצר. גם היום, חרף התגובה הנרפית, יש נטייה ציבורית להאמין שהצטברות האירועים תגרום לארצות הברית להיווכח במוקדם או במאוחר שההימור שלה על בן סלמאן - כמי שיוביל את מגמות השינוי והמאבק נגד איראן והאחים המוסלמים – יסב יותר נזק מאשר יניב רווחים.

השיח הסעודי הפנימי לא מסגיר תחושות כאלה, אך קשה לקבל אינדיקציות בהתחשב בסכנה שנשקפת למי שיעז לבקר באופן אישי את בן סלמאן. חשוב לציין כי משיחות אישיות עם מעצבי דעת קהל סעודים, עולה כי מעמדו של יורש העצר יציב לחלוטין. הצבא ומנגנוני הביטחון עדיין תומכים באביו ובו, וכל עוד המלך בחיים הסיכוי שמעמדו יתערער הוא אפסי. לדעתם, אם לא יהיו שינויים ואירועים קיצוניים, יורש העצר מוחמד בן סלמאן יירש את אביו ויהיה המלך הבא.

לשאלה מה יהיה המחיר שתדרוש ארצות הברית מערב הסעודית לשלם, ניתנה על ידי הנשאלים התשובה הבאה: מלבד השמירה על מחיר חבית נפט, להערכתם וושינגטון תרצה סיוע במימון המשך הנוכחות במזרח סוריה ובשיקום האזורים שתחת חסותם, ובנוסף תחתור להסדרה בתימן וסיום המלחמה שנמשכת שם למעלה מארבע שנים. לגבי הסרת המצור מקטאר והגעה לפשרה, הרוב המוחלט לא מאמינים שנראה שיפור אמיתי ביחסים כל עוד קטאר נמצאת תחת השלטון הנוכחי.

עזה: הבהלה לזהב, אובדן ההרתעה וזעזוע פוליטי בישראל

חלק זה עוסק במגמות השיח סביב שבוע אחד בחודש נובמבר, שכלל שלושה אירועים מרכזיים סביב המתרחש ברצועת עזה: העברת הכסף הקטארי לעזה (9 בנובמבר) עבור משכורות ודלק וראשיתה של הפעימה הראשונה בהסדרה (הודנא) בין ישראל לחמאס, לצד השהיית צעדות השיבה שהתקיימו מאז ה-30 במרץ ולא פסקו; המבצע של צה"ל בחאן יונס שנכשל ונחשף (11 בנובמבר), ובעקבותיו מטח של למעלה מ-450 רקטות מעזה לישראל במשך 24 שעות שגרר מענה ישראלי בדמות הרס מבנים בלב עזה; והתפטרותו של שר הביטחון אביגדור ליברמן (14 בנובמבר).

הכסף הקטארי וה"בהלה לזהב"

לאור קבלת הידיעה על הגעת המזוודות [הקטאריות](#) (ובהן 15 מליון דולר עבור משכורות לפקידי ממשל וכ-10 מליון דולר עבור דלק), מנעד התגובות בשיח הפלסטיני נע בין הכרת תודה, עצב ודיכאון, כעס והשפלה.

הכרת התודה בלטה באופן מיידי. חמאס החליטה לחלק ל-50,000 משפחות עניות 100 דולר (סכום שקול למשכורת חודשית ממוצעת) מכספי הסיוע הקטארי. הסיוע, גם אם הגיע רק לידיים מעטות, הצליח להעלות חיוך על פניהם של חלק מתושבי עזה, עד כדי זניחת הציניות בצד למספר רגעים. בזכות הכסף הקטארי היו בעזה 16-20 [שעות חשמל](#) ביום, דבר נדיר בעשור האחרון (ברוב ימות השנה יש 4-8 שעות חשמל ביום לכל היותר). צילומים של כיתות לימוד שהוארו לראשונה של עזתים מבשלים בערב באמצעות גז בבית מואר עשו את שלהם.

עם זאת, לאחר ההתלהבות הראשונית, התגובה הבולטת ביותר הייתה עצב ודיכאון עמוק. מעבר על הרשתות החברתיות באותו הבליט דווקא את מצבם של מי [שלא זכו](#) לקבל מענק. המענק ניתן למשפחות עובדות ולא למובטלים. על כן, נשמעו קולות שבר ברצועה מפי אותם צעירים שעמדו יום שלם בתור לבדוק האם הם עומדים בקריטריונים ונחשבים משפחה נזקקת, וגילו ששםם [לא ברשימה](#). ציוצים עצובים נוספים שניתן היה לראות הגיעו בעקבות ההודעה של משרד העבודה בעזה, שהכריז על פתיחת מכרז עבור 5,000 מקומות עבודה זמניים (בזכות המענק הקטארי). גם במקרה הזה, עמדו צעירים רבים יום שלם [בתור](#) על מנת לברר האם הם זכאים למשרות אלו. הכאב שחשו כאשר גילו שהם לא ברשימת העבודות הזמניות היה מהדהד ושטף את הרשתות החברתיות בעוצמה רבה.

יומיים לאחר הגעת המשכורות והמענקים, התחלפו קולות התודה והעצב בכעס ותחושת השפלה. יש שטענו שניסיון לכבות את השריפה בעזה באמצעות הדולרים הקטאריים ייכשל בסוף. את המתים העזתים לא ניתן לקנות, אמרו, ואת ההתנגדות העזתית לא ניתן לשחד. עד שלא יוסר המצור, לא דולרים ולא דלק יקנו שקט. יש אף שטענו שקטאר עושה [מניפולציות](#) בהתאם לאינטרסים הפוליטיים שלה: כאשר היה לה נוח היא עודדה את חמאס לפנות לצעדות השיבה ולא להפסיקן, אך מרגע שהיה לה אינטרס להיות מתווכת ולזכות בכך בהון פוליטי, או אז היא בקשה מחמאס לשמור על השקט ברצועה ולהשהות את צעדות השיבה. מוטיב ההשפלה בלט מאוד. "הבהלה לזהב", בראייתם, מבזה את העם הפלסטיני, והועלתה תהייה מדוע צריך להראות לעולם את מי שמתנגדים ונאבקים במשך שנים באומץ וכיבוש, עומדים שעות בגשם בעבור שטר של 100 דולר ומתחננים לסיוע ולמקומות עבודה.

אובדן ההרתעה

אחד הדברים הבולטים ביותר במהלך 24 השעות בהן נורו הרקטות לעבר ישראל והותקפו יעדים שונים של חמאס ברצועה על ידי חיל האוויר, הוא מה שנדמה כאובדן היכולת להרתיע את תושבי עזה. אחד המשפטים שחזרו עליהם בשיח העזתי היה שאי אפשר להרתיע אנשים שאין להם יותר מה להפסיד. ביטא זאת בצורה הטובה ביותר, איאד אל-בגדאדי, פלסטיני אקטיביסט גולה ופעיל למען זכויות אדם, [שצייץ](#): "הפלסטינים חיים תחת כיבוש של האנשים האלה, כבר כמה, 70 שנה? כלומר עברו כבר שבעים שנה והם עדיין לא מצליחים לקרוא אותנו. הם חושבים שהם יכולים איכשהו להרתיע מישהו שאיבד הכל. תעשו מה שאתם רוצים אבל דעו לכם: אתם לא תקנו אותנו, אתם לא תשברו אותנו".

הדבר השני שמאוד בלט קשור ליעדי התקיפה הישראלית. בניגוד לצוק איתן, שבסיומו החליטה ישראל לתקוף את "מגדלי היוקרה" בלב עזה, מה שהביא להיסטריה ציבורית ולחץ על חמאס לסיים את הסבב ההוא, הפעם לא הייתה היסטריה ולא היה לחץ. מהרשת עולה שצעירים התהלכו ברחובות עזה בעת ההפצצות של חיל האוויר ואפילו לא ניסו לתפוס מחסה. כשנשאלו אחדים מהם מדוע הם לא נשארים בבתיים בזמן שמטוסים מפגיזים, השיבו: "מה הדבר הכי גרוע שיכול לקרות לנו? יהרגו אותנו? אז שיהרגו. עכשיו, בפעם הבאה... אז נמות". האפתיות הדהדה, באופן לא אפייני לעזה.

עיצוב המשוואה של חמאס והניצחון התודעתי

סוגיה נוספת שהתקיים סביבה דיון היא המדיניות שנקטה חמאס והסיבות מאחוריה. הסבר נפוץ היה שאכן חמאס מעוניינת בהודנא עם ישראל, מתוך מטרה להביא להקלה/הסרה של המצור. עם זאת, ברור היה שחמאס לא יכולה לאפשר השהייה של צעדות השיבה ושקט ארוך טווח מול ישראל (הפוגע בלגיטימיות של ההתנגדות האלימה לכיבוש) אם ישראל

מנצלת את השקט להרוג לוחמים של חמאס (כמו במבצע שנכשל ונחשף). הפרדוקס הזה הביא את חמאס לתגובה מאוד קשה בדמות מטחי הרקטות, אך לא תוכנן שזו תימשך יותר מ-24 שעות ולכן מהרגע הראשון נעשתה פנייה מעזה למתווכים המצרים שיסייעו להכיל את הסיטואציה מהר ככל הניתן. צעד זה ננקט, בראיית חמאס, על מנת לייצר הרתעה כלפי ישראל, שלהבא תשקול שנית לפני שתפר את תנאי ההסדרה. כלומר, על מנת שההסדרה תישמר היה על חמאס להעלות את מחיר ההפרה.

לסבב הנוכחי היו שלוש הצלחות תודעתיות עבור חמאס. הראשונה הייתה החשיפה של כוח צה"ל והכשלת המבצע, ובתוך כך התמונות של הכוח הישראלי שהשאיר את הרכב והנשק מאחור בעודו [בורח](#) מעזה. השנייה הייתה כאשר החלו להגיע תמונות של ישראלים שצילמו את עצמם יושבים במקלטים ומסתתרים מהרקטות של חמאס. לבסוף, [התפטרות](#) של שר הביטחון אביגדור ליברמן, שכזכור הבטיח במאי 2016, לפני כניסתו לתפקיד: "אם אני שר הביטחון – אני נותן לאדון (אסמאעיל) הנייה 48 שעות. או שאתה מחזיר את הגופות והאזרחים או שאתה מת". נכון לעכשיו הנייה נשאר וליברמן מצא את דרכו החוצה. זה היה הדובדבן שבקצפת מבחינת חמאס, כפי שניסח זאת סאמי אבו-זוהרי, הדובר הרשמי של התנועה: "זה ניצחון פוליטי לעזה, שהצליחה באמצעות כושר עמידתה לייצר זעזוע פוליטי אצל הכיבוש. זו הודאה בתבוסה ובאזלת היד בעימות עם ההתנגדות הפלסטינית". גם השיח ברשת שיקף עמדה זו, במובן שהמדיניות כלפי עזה לא רק שהביאה להתפטרות שר ביטחון, אלא שכמעט והביאה להקדמת הבחירות בישראל והדהדה כהצלחה גדולה של חמאס.